

*Bestuur en medewerkers van Hospice Duin- en Bollenstreek
wensen u een voorspoedig 2014*

HOSPICE DUIN- EN BOLLENSTREEK

NIEUWSBRIEF

Voorwoord

Het jaar 2013, waarin het Hospice Duin- en Bollenstreek haar eerste lustrum mocht meemaken, loopt ten einde. Ook dit jaar was er weer sprake van een bezettingsgraad van boven de 75 %, wat inhield dat gedurende vele periodes het hospice volledig was bezet.

Veel werk dus voor het team van professionals en vrijwilligers die er met elkaar voor hebben gezorgd dat onze gasten de laatste fase van hun leven goed verzorgd en in een prettige huiselijke sfeer konden doorbrengen. Wij mochten van onze gasten en hun naasten weer veel bemoedigende en positieve reacties ontvangen en zijn als bestuur zeer dankbaar voor al diegenen die daar door hun positieve inzet in zo belangrijke mate aan hebben bijgedragen.

Dit jaar was er sprake van een aantal bijzondere ontwikkelingen die, ook in de regionale pers, veel aandacht hebben gekregen. Op de eerste plaats vierden we in mei het eerste lustrum. Wij stonden er bij stil hoe belangrijk en noodzakelijk de komst van een hospice in onze regio in de afgelopen jaren is gebleken. De steun die wij als bestuur in de voorbereidende

periode vanuit de regio mochten ontvangen, zette zich na vestiging onverminderd voort en maakte het mogelijk dat wij nu, na vijf jaar exploitatie, een financieel kerngezonde organisatie mogen besturen. Ook dat stemt tot veel dankbaarheid.

In de vorige nieuwsbrieven werd al verschillende malen gewezen op de gewenste uitbreiding van de locatie middels een tuinpaviljoen. De financiële middelen daarvoor waren deze zomer bijeengebracht en achter het hospice verrees een fraai paviljoen dat op 12 oktober, de dag van de palliatieve zorg, in gebruik werd genomen. In die zelfde periode werd de opdacht verstrekt voor de noodzakelijke uitbreiding van de keuken. Het klaarmaken van de maaltijden voor onze gasten en bezoekende naasten maakten de vergroting en professionalisering van de keuken noodzakelijk. Al deze ontwikkelingen hebben een extra beroep gedaan op de manager, haar coördinatoren en de vrijwilligers die door deze mooie, maar veel extra werk vragende zaken meer dan een stapje harder hebben moeten lopen. Ook aan hen zijn wij veel dank verschuldigd.

Aan het einde van dit jaar gaat de fusie plaatsvinden tussen de Stichting Hospice Duin- en Bollenstreek en de Stichting Exploitatie Hospice Duin- en Bollenstreek. De oorspronkelijke stichting Hospice Duin- en Bollenstreek, die vanaf 2003 de voorbereidende activiteiten voor de bouw van het hospice op zich nam, gaat dan op in de Stichting Exploitatie Hospice Duin- en Bollenstreek. De stichting is eigenaar van het hospice en voert ook de exploitatie. De nieuwe naam wordt " Stichting Hospice Duin- en Bollenstreek ". De stichting Vrienden van het Hospice blijft daarnaast onveranderd bestaan.

Voorwaar dus een jaar met heel wat bijzondere ontwikkelingen waar we dankbaar op terugkijken. Vol vertrouwen blikken we vooruit op een nieuw jaar, waarin wij verwachten onze gasten in dezelfde goede sfeer en op een uitstekende wijze te mogen verzorgen. Rest mij u allen, namens ons bestuur, goede feestdagen en een voorspoedig 2014 toe te wensen!

Jan Willem Plug
*Voorzitter Stichting Exploitatie
Hospice Duin- en Bollenstreek*

Voor u gezien... 'Amour'

"Met ouderdom krijgt iedereen onherroepelijk te maken. Daar gaat de film over". Aan het woord is Michael Haneke, regisseur van de film 'Amour'. Een film, waarover Youp van 't Hek in een televisieprogramma zei: "Een film die ik iedereen afraad te gaan zien, zo confronterend. Maar niet zien is nog erger. Een meesterwerk".

Anne en George zijn twee gepensioneerde Parijse muzikanten, beiden in de tachtig, die het laatste deel van hun leven tevreden in rust en harmonie doorbrengen in hun appartement. Ze vertegenwoordigen de gegoede bovenlaag van de samenleving. Haneke heeft er bewust voor gekozen de film in dit milieu af te laten spelen. Zou het zich in een armer milieu hebben afgespeeld, dan zou de kijker mogelijk kunnen denken dat er door geldgebrek en daardoor onvoldoende hulp en zorg, een dergelijke situatie kon ontstaan. Hij heeft willen laten zien dat dit in elk milieu kan plaatsvinden. Dat het een menselijk drama is en zeker geen sociaal drama.

Als Anne wordt getroffen door een beroerte neemt George, tot het bittere einde, de zorg voor haar op zich.

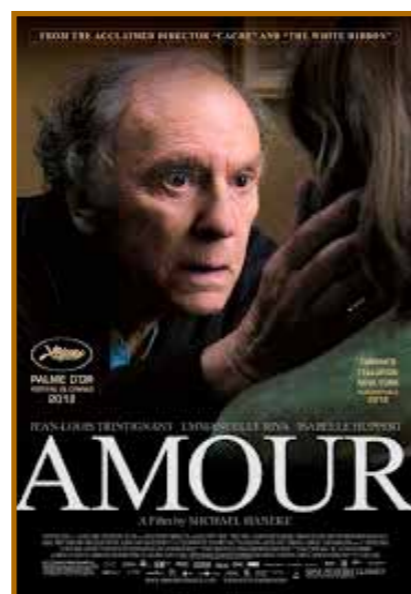
Het was niet de bedoeling van de regisseur om met deze film een debat over euthanasie op gang te brengen. Mocht dat wel zo zijn, dan is dat voor hem in orde, maar hij wil zich niet in de discussie mengen.

George zorgt teder en vol liefde voor Anne, wier proces van aftakeling niet tegen te houden is. Hun wereld wordt kleiner en kleiner, beperkt zich tot hun appartement en uiteindelijk komen ze niet verder dan hun slaapkamer. Amour gaat over twee mensen en dat wat overblijft als al het andere om hen heen wegvalt. Het is een verhaal over een liefde die de dood overstijgt.

De hoofdrollen worden gespeeld door Louis Trintignant, 81 jaar, en Emmanuelle Riva, 85 jaar. Haneke heeft het script speciaal voor hen geschreven; zij waren voor hem cruciaal voor de film. Hij heeft al schrijvend gebruik gemaakt van hun sterke kanten.

De film heeft al vele prijzen mogen ontvangen: een Gouden Palm op het Festival van Cannes, een European Film Award voor het beste drama van het jaar, en de vereniging van Amerikaanse filmrecensenten, de

NSFC, heeft de film uitgeroepen tot beste film van het jaar. Ook de beide hoofdrolspelers ontvingen prijzen voor hun rol. Uiteindelijk is de film bekroond met een Oscar voor Beste Buitenlandse Film.

Lustrumavond voor professionals

Op 14 mei van dit jaar werd, ter ere van het eerste lustrum van ons hospice, een lustrumavond georganiseerd voor professionals uit de gezondheidszorg. Huisartsen, verpleegkundigen en verzorgenden als ook de collega-hospices werden uitgenodigd om hun kennis van de palliatieve zorg te vergroten. Na de ontvangst met koffie en thee met daarbij een heus 'hospice petitfour-tje', begon het officiële programma. Dr. Harriette Verwey (cardioloog) uit het LUMC gaf een lezing over palliatieve zorg bij hartfalen. Zij behandelde deze problematiek vanaf de diagnose tot aan de terminale fase. De verschillende fasen van hartfalen met de daarbij behorende symptomen

kwamen aan bod. Naast de mogelijke lichamelijke problemen werd ook de psychische, sociale en spirituele kant van dit ziektebeeld belicht. Zodoende kregen de professionals een goed totaalbeeld van dit stukje palliatieve zorg. De avond werd vervolgd met een lezing door Marinus van den Berg, geestelijk verzorger in Hospice Cadenza te Rotterdam. Hij sprak over het thema 'afstand en nabijheid' in de palliatieve fase. In de palliatieve zorg leren we mensen kennen die bezig zijn afscheid te nemen van het leven. Hierin is het van belang dat je als verzorgende weet wanneer je nodig bent, maar ook wanneer je een stapje terug moet doen. Non-verbale communicatie, waaronder je uitstraling,

is hierin essentieel. De veranderde (vertraagde) tijdsbeleving in de laatste fase, het winnen van vertrouwen en de pijn van het loslaten passeerden de revue. Met zijn boeiende verteltrant wist Marinus van den Berg de hele zaal geboeid te houden. Na afloop was er gelegenheid om elkaar informeel te ontmoeten. We zien terug op een geslaagde avond!

De nieuwe keuken

Op 3 september werd een begin gemaakt met het verbouwen van de keuken. De oude was weliswaar mooi, maar er was vooral voor het klaar maken van het avondeten te weinig werkruimte. De bijkeuken moest erbij getrokken, het aanrechtblad groter, evenals de koelkast en diepvries, en we hadden meer kastruimte nodig. In ons huis moet voorzichtig omgegaan worden met lawaai. De herrie die slopen en boren met zich meebrengen is wel het laatste waar onze gasten op zitten te wachten. Gelukkig gaven de gasten aan dat de overlast tijdens het slopen erg is meegevallen. Voor de vrijwilligers was het even aanpassen en het motto van deze maand – want zolang duurde de verbouwing – was: zoeken, zoeken en nog eens zoeken. Alles had een andere plaats gekregen. In het paviljoen werd een tijdelijke keuken geïnstalleerd, de oude keuken werd afgesloten met een voorzetschot met daarvoor het koffiezetapparaat. Een mooie oplossing: we hebben geen last van stof gehad en ook het geluid werd erdoor gedempt. Aanvankelijk zouden er kant en klare maaltijden worden geserveerd, maar omdat de keuken in het paviljoen op de oven na compleet was, werd besloten de maaltijden gewoon weer door de vrijwilligers te laten koken. Dat heeft de voorkeur van

de gasten: vers gekookte maaltijden zijn toch het lekkerst. Het was even wennen: we bleven heen en weer lopen. Gelukkig werkten de weergoden redelijk goed mee. Maar één keer is tijdens het overbrengen van de maaltijd het ingrediënt 'regendruppels' toegevoegd.

worden (maar waarbij de kleineren onder de vrijwilligers toch net niet zonder trapje bij de bovenste plank kunnen), een grote koelkast en vriezer en een sfeervol groen geverfde muur. Gelukkig staat het koffieapparaat weer op de vertrouwde plek en verrassend is dat er nu een deur

Prachtig geworden

In de tweede week van oktober was het zover. De keuken werd in gebruik genomen. En hij is prachtig geworden: veel meer ruimte, een prachtig glanzend zwart composiet aanrechtblad, veel kastruimte met deuren die naar boven opengetrokken kunnen

rechtstreeks naar de tuin is, zodat we niet meer via de deur in de huiskamer/eethoek hoeven en de gasten aan de eettafel dus niet aan tocht en kou worden blootgesteld.

Hier en daar wat gemopper

Vrijwilligers tevreden dus? Jazeker, behalve dat het nog steeds "zoeken, zoeken en nog eens zoeken" is. De ene vrijwilliger vindt dat de broodtrommel in de linkerkast moet staan, maar de volgende vindt dat onhandig en zet hem, zoals ze dat thuis ook gewend is, in de rechterkast. Hetzelfde geldt voor bijvoorbeeld de ontbijtspullen en de theedoeken. De komende weken zal nog een zoektocht blijven naar waar alles staat. Met hier en daar wat gemopper op de "onlogische" indeling. Maar uiteindelijk zal alles op de meest voor de hand liggende plek worden ondergebracht en wordt het weer business as usual, zonder elkaar in de weg te lopen.

Gast aan het woord: Mijnheer Piet Brouwer

Op een stralende septemberdag gaf meneer Brouwer ons de gelegenheid om hem in onze prachtige tuin te vragen naar zijn ervaringen in het hospice.

Een betere plaats voor het gesprek konden wij niet vinden: comfortabel zittend in de zon met uitzicht op het weiland, omgeven door bloemen, vlinders en vogels. Piet Brouwer werd 82 jaar geleden in Vlaardingen geboren. Hij is nog van de generatie die zich de moeilijke vooroorlogse jaren dertig herinnert. Zijn vader moest heel hard werken en vooral niet klagen: je werd dan al heel snel ontslagen en dat was in die tijd van grote werkloosheid en nauwelijks voorzieningen een regelrechte ramp. Piet Brouwer ging al jong werken als jongste bediende op het kantoor van de firma Van Leers Vatenfabrieken N.V., een concern dat olietaten produceerde en in die tijd zo'n honderd bedrijven verspreid over de hele wereld had. Hij werkte hier 43 jaar en is, dankzij bijscholing in de avonduren, opgeklommen tot hoofd Personeelszaken. Hij heeft altijd in Vlaardingen gewoond. Met zijn vrouw Jopie kreeg hij één dochter: Verona Jaqueline. Zij kreeg de roepnaam Ronja en maakte na vijf jaar wachten het huwelijk compleet.

Sinds maart te gast

Meneer Brouwer is al sinds 19 maart van dit jaar gast in ons hospice. Hij kwam hier terecht doordat zijn dochter in Voorhout woont. In het najaar van 2012 raadde de nieuwe huisarts van meneer Brouwer hem aan een algemeen bloedonderzoek te doen. Helaas bleek uit de uitslag dat de

PSA-waarden veel te hoog waren. Dat betekende doorverwijzing naar de uroloog, een man die Piet Brouwer zich met weinig sympathie herinnert. Al snel bleek dat mijnheer Brouwer prostaatcancer had in een vergevorderd stadium, met uitzaaiingen. Waarop de arts opmerkte: "Nou meneer Brouwer, dit is het begin van het einde." Een heel andere herinnering heeft hij aan de oncoloog, een vriendelijke man die hem veel persoonlijker benaderde en waarvan hij bijvoorbeeld al bij het eerste bezoek hoorde dat hij vader van zeven kinderen was...Via deze oncoloog kwam meneer Brouwer bij ons terecht, dicht bij zijn dochter.

Getroffen door een sfeer van vriendelijkheid

Het intakegesprek in het hospice werd afgenomen door Coördinator Ellen Warmerdam en meneer Brouwer werd meteen getroffen door de sfeer van vriendelijkheid en belangstelling. Een hemelsbreed verschil met de ervaringen die hij heeft gehad in het verpleeghuis waar zijn vrouw was overleden aan de gevolgen van Alzheimer. Meneer heeft er dan ook niet lang over hoeven nadenken om tot het besluit te komen bij ons zijn laatste periode door te brengen. Hij heeft over ons huis niets dan lof en vindt het nog steeds geweldig om te zien dat er zoveel mensen zijn die zich vrijwillig inzetten voor de gasten, die altijd bereid zijn iets extra's te doen en die zorgen voor een fijne sfeer in huis. "Niets is hen te veel," vertelt Piet Brouwer. Hij heeft opgebicht dat hij één keer opzettelijk ons geduld heeft uitgeprobeerd: hij heeft de veter van zijn schoen losge-

maakt, gebeld en gevraagd of wij die even konden vast maken. Nog geen vijf minuten later herhaalde hij dat met de andere schoen en zonder protest werd dat prompt gedaan. Voor hem een teken dat niets ons teveel is. Dit geldt natuurlijk niet alleen voor de vrijwilligers, maar ook voor het andere personeel. De verpleegkundigen en de coördinatoren met wie alles besproken kan worden en die altijd geweldig voor hem zorgen. Ook zijn bezoekers – en er zijn er veel die graag bij hem komen – worden altijd goed verzorgd. Dan is er nog een heel belangrijk punt: voor de familie is er altijd een luisterend oor en veel aandacht.

Zijn territorium

Meneer Brouwer heeft zijn vaste plekje aan de tafel in de huiskamer. Hij noemt het "zijn territorium". Hier brengt hij veel tijd door, vaak met een kruiswoord puzzel en een e-book. Als het hem te druk wordt, trekt hij zich terug op zijn kamer. Daar schrijft hij gedichten, waarvan er één in dit nummer is opgenomen.

Heel prettig vindt hij het eten met de andere gasten aan tafel: er wordt over van alles gesproken. Van persoonlijke ervaringen tot reizen en oplossingen van wereldproblemen. Maar heel zelden gaat het gesprek over ziekte. Wel kunnen er interessante gesprekken ontstaan over hoe het er 'daarna' zou zijn; over het mysterie van de dood. Waar gaat die geest, die onze persoonlijkheid is, naartoe?

Over de vraag of hij nog negatieve opmerkingen had, heeft hij heel lang nagedacht en het enige dat in hem opkwam was dat de tegels in de badkamer een beetje bobbelig zijn. Dat voelt niet zo prettig aan zijn voeten wanneer hij gedoucht wordt. Maar ja, gladde tegels brengen het risico op uitglijden met zich mee. Het was heel fijn in zo'n prettig gesprek met een gast zoveel positieve dingen te horen. We zullen nog vaak met plezier aan meneer Brouwer denken en ons afvragen wat het antwoord op de vragen van het 'daarna' voor hem betekend heeft.

VERWONDERING

Herinneringen. Ik ben terug in het verleden dat vergaat in mijn schemer aan tafel in het gebouw met de flonkerende naam

Hospice Duin- en Bollenstreek. Ik ben een gast die inwendig nog lachen kan vrijwilligers zie waarbij ik in de woonkamer zit en die met elkaar het menselijk torsesen bij gedurig werken terwijl ik dat onderga in geluid van omfloerste tonen. Aan hun aanwezigheid is niet te zien wat ze bewoog waar hun bereidwilligheid voor de andere mens begon want hun ogen vertellen niets uit zichzelf.

Buitenkant: het is als een filmpje dat vergeelt waarvan het beeld hoe overweldigend mooi ook met mijn vertrek zal verdwijnen.

Intussen m'n twee en tachtig jaar verbijsterd raakt over zoveel warmte en dat zal mij niet vermoeien.

Piet Brouwer
27 juni 2013

Meneer Brouwer is op 1 november 2013 overleden.

Een korte overweging van meneer Brouwer's dochter Verona

"Natuurlijk wist ik wat een hospice was. Een tehuis waar mensen de laatste tijd van hun leven doorbrengen. Het leek me een nogal beladen plek. Hoe anders het in werkelijkheid is, ervaar ik sinds mijn vader er woont. De fantastische verzorging, de warmte, de aandacht, de steun en vooral, hoe gek dit ook in deze situatie mag klinken, de gezelligheid zorgen ervoor dat ik hier graag kom. En als ik weer ga, laat ik mijn vader met een gerust hart achter bij mensen die hem omringen met liefde en zorg. Dit helpt mij in deze moeilijke periode en maakt dat ik de tijd tot het definitieve afscheid als zeer bijzonder kan ervaren. Het hospice en iedereen die daaraan verbonden is zal ik dan ook nooit vergeten."

Opening tuinpaviljoen en open dag

Op 12 oktober 2013, de Dag van de Palliatieve Zorg, was het een feestelijk gebeuren in het hospice. In de ochtend werd het nieuwe tuinpaviljoen, voorheen de schuur, geopend in het bijzijn van de bouwers en de sponsors.

Het nieuwe tuinpaviljoen was nodig omdat er in het huis zelf onvoldoende vergader- en trainingsruimte was. Af en toe werd er wel eens op zolder vergaderd, maar daar is het onvoldoende brandveilig. Bovendien moet je daar met gebogen hoofd lopen in verband met het schuine dak. Ook was het behoorlijk zwaar om de zware matrassen via de trap naar de zolder te hijsen. Dus besloot het bestuur om in plaats van het tuinschuurtje een tuinpaviljoen te bouwen.

Het is zover

Met behulp van diverse sponsors: particulieren, maar ook organisaties als Roparun en de Kerkeveiling te Lisse en uiteraard de Stichting Vrienden van het Hospice, is het geld voor een groot deel bij elkaar gebracht. Na een langdurige instemmingsprocedure is het dan nu zover: er staat een prachtig, warm, open gebouw, onderverdeeld in drie ruimtes. De grootste ruimte is, in het kader van het hospice als kenniscentrum, bestemd voor trainingen, vergaderingen en voorlichting. Er is een grote

televisie, een kitchenette en een toilet en voldoende tafels en stoelen voor groepen van ca. 25 personen. Daarnaast is een ruimte voor opslag van matrassen en ander groot en zwaar verpleegmateriaal. De laatste ruimte is bestemd voor tuinmateriaal en de boodschappenfiets.

Bij de officiële opening waren zo'n 25 genodigden aanwezig. Onder het genot van koffie en petit fours met het logo van het hospice erop werden zij welkom geheten door Evelien van Duin, manager van het hospice. En na nog een rondleiding door het huis zelf, waarbij vooral de nieuwe keuken werd bewonderd, was er nog een hapje en drankje in het tuinpaviljoen.

Rondleiding voor Vrienden

In de middag werden de Vrienden die zich hadden aangemeld voor een rondleiding ontvangen. Na informatie over de gang van zaken in het hospice, het vrijwilligerswerk en de activiteiten van de Stichting Vrienden werden zij in drie groepen rondgeleid. Eén gastenkamer stond leeg zodat ook deze bekeken kon worden. Iedereen was vol lof en bewondering voor het mooie en warme huis. De algemene indruk is dan ook dat de jaarlijkse donatie goed wordt besteed. Een dergelijke open dag, inclusief rondleiding, is zo langzamerhand traditie geworden op de Dag van de Palliatieve Zorg.

Terugblik op een geslaagd lustrum

Deze eerste vijf jaren zijn omgevlogen... Na een vliegende start wel te verstaan! Eigenlijk hebben we in de beginperiode weinig moeite gehad om het huis draaiende te krijgen. Spannend was het wel, want we zijn met zeventig medewerkers en vrijwilligers in een nieuw huis gestart. Voor iedereen was alles nieuw, we moesten elkaar inwerken en het maar ondervinden. Hoe anders gaat dat nu! Nu lopen vrijwilligers eerst uitgebreid met een ervaren kracht mee en ook de verpleegkundigen krijgen een inwerkdienst om het reilen en zeilen van het huis uitgelegd te krijgen. In die begintijd hadden we bewust niet direct een volledige bezetting. We konden dus ook met zijn allen wennen aan alle procedures en deze, waar nodig, bijstellen. De laatste jaren zijn vrijwel alle kamers continu bezet en dan hebben we onze han-

den vol aan de zorg rondom gasten en naasten. Dankzij de inzet van een gemotiveerd team van professionals en gedreven vrijwilligers loopt het op rolletjes. De gasten en hun naasten zijn nog steeds zeer te spreken over onze dienstverlening. Ons eerste lustrum hebben we groots gevierd. We zijn de festiviteiten gestart met een mooie lustrumkrant die huis-aan-huis werd verspreid. Zo hebben we weer een hele grote groep nieuwe mensen kunnen vertellen over ons bijzondere werk. Om die reden is de uitgave van de voorjaarsnieuwsbrief vervallen. Hierna is het lustrum feest in de Muze gevierd. Wat hebben we genoten van elkaar, onze Vrienden en van de musical "Ja zuster, nee zuster"! Op deze avond werd ook ons lustrumboekje "Levenswerk" gepresenteerd. We hebben vele mooie reacties op dit boekje mogen ontvangen. Het

lustrum is in het hospice zelf ook gevierd met in de ochtend een concert en 's avonds een heus diner voor de gasten en hun naasten. In mei volgde het symposium voor professionals uit de regio. Ondertussen was het ook nog een drukte van belang rondom ons mooie huis daar de bouw van het tuinpaviljoen gestaag vorderde. Ook de keukenverbouwing is inmiddels achter de rug en we hebben, zonder al te veel overlast voor onze gasten, een prachtige keuken gekregen met een meer professionele inrichting. Het is op alle terreinen een gedenkwaardig jaar geworden. We kunnen terugkijken op een prachtig lustrum en een geslaagde verbouwing. Nogmaals dank aan al degenen die zich bij dit lustrum extra hebben ingezet voor de diverse activiteiten. We hebben het echt met elkaar gedaan!

Uitreiking Vriendentrofee

De Vriendentrofee, die bij de start van het hospice werd ingesteld door de Stichting Vrienden, wordt uitgereikt aan mensen die zich op vrijwillige basis bijzonder hebben ingezet voor het hospice. Eerder mochten de oprichters van het hospice Jan Willem Plug en Jan van Vliet en de eerste voorzitter van de Stichting Vrienden, Wim van de Ende, de trofee in ontvangst nemen. Dit jaar was de eer aan de palliatief en consultatief artsen Hans Bet en Jacques Hoornweg,

voor hun inzet bij de totstandkoming van het hospice, bij het multidisciplinair overleg en voor de gasten die zelf geen eigen huisarts hebben. De trofee is gemaakt door Peter Vormer, die ook de ramen van de stilteruimte ontwierp.

Vernieuwde website

In het kader van het lustrumjaar is onze website in een eigentijds jasje gestoken. Geheel vernieuwd en verfraaid met mooie foto's van onder andere Marcel Verheggen en Monica Stuurup. De site bevat nu een zoekfunctie die het vinden van een specifiek onderwerp vergemakkelijkt. Ook zijn de aanmeldingsformulieren voor Vrienden en Vrijwilligers eenvoudiger in te vullen en te versturen. Printen is niet meer nodig. Onze informatie DVD staat nu ook op YouTube en we hebben een link met Facebook. We gaan met onze tijd mee en zijn nauw betrokken bij de social media. Dit alles met dank aan onze webmaster Jaap van Duin.

Rituelen voor stervenden

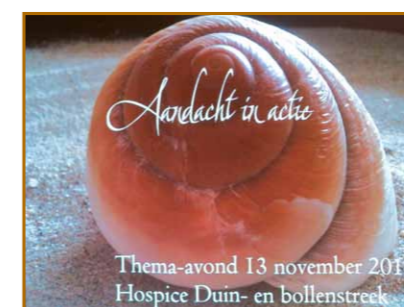
Toen de uitnodiging voor de workshop 'Aandacht in actie, rituelen voor stervenden' per mail verscheen, zal een aantal zorgvrijwilligers zich wellicht hebben afgevraagd of zij tijdens de verzorging van de gasten überhaupt wel aan rituelen toe zouden kunnen komen. Toch kwamen ongeveer 45 vrijwilligers op de thema avond van 13 november af.

De avond werd gepresenteerd door Carola Kruijswijk van Leefgetijden ritueelbegeleiding. Carola werkt zelf als vrijwilliger in een hospice en weet dus waarover zij praat. De avond was niet bedoeld om les te geven in andere culturen en evenmin om zoveel bagage mee te geven, dat de aanwezigen zichzelf na afloop naar huis moesten slepen. Het doel was het bewustzijn te vergroten en inzicht te geven in de kleine dingen en handelingen die het sterfproces van de gasten in het hospice zo kunnen verlichten.

Het sterfproces van dichtbij

Als vrijwilliger in het hospice maak je sterfprocessen van dichtbij mee. Je ziet hoe verschillend de gasten in de laatste fase van hun leven kunnen

reageren. De één wil nog terugkijken met al haar fotoboeken, de ander weet niet precies hoe hij afscheid wil nemen van zijn kinderen en weer een ander zoekt troost voor de dingen die in zijn leven niet gelukt zijn. Soms wil de gast vrede sluiten met iemand met wie hij in onmin heeft geleefd. Een ander wil helemaal niets. De geestelijk verzorger heeft, als de gast daar behoefte aan heeft, als eerste de taak om stervenden spiritueel bij te staan.

Symbolische handeling

Maar ook de vrijwilligers kunnen de laatste levensfase verzachten met kleine rituelen. Een ritueel is volgens Carola een "symbolische handeling, met aandacht uitgevoerd, om stil te staan bij iets dat belangrijk voor de gast is". De vraag was of de vrijwilliger wel de tijd heeft, kan nemen en ook durft te nemen om aandacht te besteden aan dergelijke rituelen. In het hospice liggen al vele taken op hen te wachten. Deze avond werd al snel duidelijk dat het er uiteindelijk om gaat de balans te vinden tussen spiritualiteit en huishoudelijke- en zorgtaken. Daarbij is het afstemmen op de ander, onze gast en op collega-vrijwilligers onderling, van grote waarde. En uiteraard blijft het uitgangspunt altijd dat de aandacht primair uitgaat naar de gast.

De rol van rituelen

Op deze thema-avond verkenden we ook de rol van rituelen in de sterfensfase. Waar komen ze vandaan? Wat kunnen rituelen betekenen voor mensen in de laatste fase van hun leven? Voorbeelden werden aangedragen hoe kennis van rituelen en creatieve vormen het werk van de vrijwilliger kan verrijken. Toch is en blijft het af-tasten bij de stervende een gevoelskwestie. De vraag is vaak: "Begin ik erover en zo ja, hoe doe ik dat?". Carola gaf diverse handreikingen om dit voor de vrijwilligers iets gemakkelijker te maken. De inspirerende thema avond, die vele vrijwilligers aan het

denken heeft gezet, werd door Monuta Leiden vanuit het Charity Fund financieel en middels een uitwerkingsboekje ondersteund.

Innerlijke ruimte

*Gun jezelf de tijd
Om je voor te bereiden
En eventuele spanningen los te laten
Zodat je rustig wordt en rust kan uitstralen*

Uit: Carlo Leget
"Ruimte om te sterven"

Opnamegegevens

Eerste tot en met derde kwartaal 2013	
Opnames	45
Man	20
Vrouw	25
Gemiddelde leeftijd	73,2 jaar
Overleden	41
Ontslag	2
Gemiddelde verblijfsduur	24,5 dagen
Komende van thuis	24
Komende uit ziekenhuis	18
Komende uit verpleeg-verzorgingshuis	3
Gemiddelde bedbezetting	81 %
Zorginzet VPTZ thuis	13 cliënten

Redactie

De redactiecommissie heeft zich in het afgelopen jaar druk bezig gehouden met de vorming van de Docwork krant en het lustrumboekje. We hebben deze werkzaamheden met een goed gevoel voltooid en alle redactieleden bedankt voor hun inspanningen voor beide projecten in het kader van het vijfjarig jubileum. Helaas nemen wij met het verschijnen van deze nieuwsbrief afscheid van twee zeer gewaardeerde redactieleden: Gees van Eik en Annemine van de Roemer. Beiden hebben zich meer dan vijf jaar lang ingezet voor de nieuwsbrief, zelfs al voor de opening in 2008. Gees en Annemine worden in de redactiecommissie opgevolgd door vrijwilliger Erna Haubrich en verpleegkundige Marfied Kortekaas.

Vrienden van het Hospice

Het Hospice is grotendeels afhankelijk van sponsoring, giften en donaties. Ook U kunt ons steunen door lid te worden van de Stichting Vrienden van het Hospice. De minimale bijdrage is € 15,- per jaar. Mail uw aanmelding naar vrienden@hospiceduinenbollenstreek.nl of stuur onderstaande kaart in.

Vriendenkaart

Ja, ik meld mij aan als vriend van het Hospice.

Naam Dhr. /Mevr. ....
 Adres .....
 Postcode/Woonplaats .....
 Telefoonnummer .....
 E-mail .....
 Mijn jaarlijkse bijdrage is €..... per jaar (minimaal € 15,-)
 Datum ....-....-..... Handtekening .....

s.v.p. in een gefrankeerde envelop sturen aan: Stichting Vrienden Hospice Duin- en Bollenstreek
 Hoofdstraat 51
 2171 AR Sassenheim

Of mailen naar vrienden@hospiceduinenbollenstreek.nl. U kunt ons telefonisch bereiken op 0252-227139.

Colofon

Opmaak en druk: Drukkerij Flora Lisse
 Redactie: Carine Atzei, Evelien van Duin
 Gees van Eik, Hans van Gerven
 Lisette van der Lans
 Eindredactie: Tot en Met producties Lisse
 Fotografie: Hans van Gerven

Drukkerij Flora en Tot en Met producties zijn sponsor van de nieuwsbrief van het Hospice Duin- en Bollenstreek.

Aan deze uitgave werkten mee: Iet Avis, Dhr. Brouwer, Verona Brouwer, Jan Willem Plug, Coby Guijt

Contactadres:

Hospice Duin- en Bollenstreek
 Hoofdstraat 51
 2171 AR Sassenheim
www.hospiceduinenbollenstreek.nl
 @: info@hospiceduinenbollenstreek.nl
 T: 0252 227139
 F: 0252 225888

Stichting Vrienden

@: vrienden@hospiceduinenbollenstreek.nl
 Bankrekening: NL81RABO 0131 2886 79
 T: 0252 227139